

Олександр Мостяєв

«Гомосексуалізм» чи «гомосексуальність»: проблема вживання терміна в українській мові

У статті розкриваються семантичні особливості термінів «гомосексуалізм» та «гомосексуальність» в українській мові, аналізується ступінь їх наукової коректності, неупередженості та нейтральності, доводиться семантична некоректність та необґрунтованість терміна «гомосексуалізм».

The article gives the description of semantic nuances of «homosexuality» and «homosexualism» terms in Ukrainian language. It is analysis of the extent of their scientific correctness, impartiality and neutrality, and, finally, «homosexualism» term is proved as semantic incorrect and ungrounded.

Процес демократизації українського суспільства охоплює не тільки суто політичну сферу, але і відношення до тих чи інших об'єктивно існуючих соціальних груп, серед яких вагомим місцем займають сексуальні меншини – адже не можна говорити про забезпечення політичних та громадянських прав і свобод, якщо існує примітивна дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації. Так само не можна говорити про наукову неупередженість та об'єктивність, оскільки вже у самому науковому терміні присутня дискримінація.

У той же час у наукових та популярних публікаціях спостерігаються проблеми з застосуванням терміну, що позначає одностатеві сексуальні відносини. Це спричинено тим, що відношення до гомосексуальності в українському суспільстві і досі доволі неоднозначне, стосовно нього зустрічаються досить різні оцінки – від категоричного неприйняття, що базується на стереотипах та стигматизації, до зваженої оцінки, що ґрунтується на реальних наукових фактах. Тривалий час одностатеві сексуальні відносини позначали терміном «гомосексуалізм», однак все більше використовується інший термін – гомосексуальність.

Метою пропонованої замітки є уточнення словоформи для адекватного вживання в українській мові терміну, що позначає одностатеві сексуальні стосунки.

Проблема термінології щодо сексуальної орієнтації є актуальною саме тому, що йдеться про мовну фіксацію зміни відношення суспільства щодо його частини до більш толерантного. Найперше йдеться про наукову адекватність терміну, що науково відображає специфіку явища самого по собі та у зв'язку із суміжними термінами категорійної матриці, що позначає виміри людської сексуальності. Але також йдеться й про соціальний семантичний контекст, на тлі якого відбувається оцінка об'єктивно існуючої соціальної групи – сукупності громадян, платників податків, котрі створюють частину національного продукту і мають певні природні права. Практично йдеться про політкоректність: термін має відображати такі стиль мовлення, ідеї, політику, поведінку, які мають мінімізувати образу щодо гомосексуалів як однієї із соціальних

груп.

Термін, що позначає одностатеві сексуальні стосунки, вживається у сексології, гендеристиці, психології, психіатрії, психоаналізі, соціології, етнології, етології, етиці, правознавстві. Окрім того, він застосовується у публіцистичних та популярних виданнях, присвячених окремим питанням сексуальності, гендерної ідентичності, прав людини та моралі, а також вживається релігійними, політичними та громадськими діячами. Оскільки ж за інерцією цей термін має певне моральне навантаження, зумовлене тривалою ідеологічною та релігійною стигматизацією, закарбоване у ньому відношення до одностатевих стосунків набуває позанаукового, штучно створеного контексту.

Як відомо, у другій половині ХХ ст. відношення до одностатевих стосунків, ґрунтоване на сексологічних та соціологічних дослідженнях суттєво змінилося, їх оцінка як «протиприродних», збочення, розладу або хвороби замінилася на оцінку як одного із варіантів норми. Тому у 1974 р. Американська психіатрична асоціація виключила гомосексуальність з переліку психіатричних розладів. Багато інших асоціацій психіатрів і психологів у світі незабаром наслідували її приклад. У 1990 р. гомосексуальність перестала вважатися хворобою на міжнародному рівні і Всесвітня організація охорони здоров'я виключила її з 10-го перегляду Міжнародної класифікації хвороб. По тому цю позицію підтримали уряд Великобританії (1994 р.), МОЗ Російської Федерації (1994 р.), товариство психіатрів Китаю (2001 р.), і також Україна. З 1960-х рр. по 2003 рр. у західних країнах та більшості країн СНД було скасовано антигомосексуальне кримінальне законодавство, що карало за добровільні одностатеві стосунки серед чоловіків [13].

Причинами цього стало доведення у дослідженнях 1950–60-х рр. по-перше, відсутності у гомосексуалів ознак хвороби та патологічних рис, які їм приписували з ХІХ ст., по-друге – з'ясування у ході соціологічних досліджень стійкої поширеності гомосексуальної поведінки у різних суспільствах безвідносно до відношення до неї з боку держави та церкви у

межах невеликого відсотка (від 1% та 6% [8]), потреба – відсутності соціальної шкоди від гомосексуалів. Також було визнано, що не існує достовірних даних, які б свідчили, що сексуальна орієнтація дорослої людини піддається зміні [22; 23]. Вагому роль відіграли дослідження на державному рівні причин та наслідків наявності гомосексуальної поведінки. Так, у Великобританії ще наприкінці 1950-х рр. було створено спеціальний законодавчий комітет для вивчення гомосексуальних злочинів і проституції, який дійшов висновку, що більшість геїв і лесбійок були врівноваженими індивідами, і що гомосексуальність виникає з причин, незалежних від кримінального права, через що було рекомендовано скасувати британські закони, що забороняють добровільні гомосексуальні акти між дорослими людьми [20]. Пізніше подібні дослідження проводилися у США, Німеччині, Китаї та ряді інших країн.

Нарешті, свою роль відіграв послідовний розвиток у післявоєнні часи демократії, серед провідних основ якої є такі основоположні принципи прав особистості, як свобода вибору, індивідуальна відповідальність, недоторканість особистого життя, а також принципи поваги до різноманіття та свободи самовиразу, характерні для країн консолідованої демократії [21]. Це призвело до початку перегляду морального відношення до одностатевих стосунків. Гомосексуали стали розглядатися як одна з меншин, що має право на захист своїх прав. Паралельно із цим розвивався рух за права сексуальних меншин, що домігся у ряді країн впровадження антидискримінаційного законодавства, реєстрації одностатевих шлюбів або громадянських союзів [13].

У 1991 р. Україна першою з пострадянських країн декриміналізувала чоловічу гомосексуальність. Пізніше у країні було визнано чинною міжнародну класифікацію хвороб, в якій гомосексуальність не розглядається як хвороба чи розлад особистості [2]. Проте, суспільне ставлення до гомосексуальності змінюється дуже повільно, досі панують численні стереотипи та упередження, досить поширена дискримінація гомосексуалів та насильство проти них [5], і, що особливо прикро, на державному рівні розробляються закони, котрі намагаються законодавчо запобігти поширенню об'єктивної наукової інформації про гомосексуальність (проекти законів № 8711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)» та № 10290 «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди гомосексуалізму»), які, по суті, порушують основоположні права та свободи людини.

І саме вживання терміну «гомосексуалізм» дедалі більше стає одним із своєрідних проявів дискримінації вже на семантико-лінгвістичному рівні.

Слід зазначити, що ні термін «гомосексуалізм», ні термін «гомосексуальність» не є споконвічними для української мови, вони з'явилися в епоху модерну як специфічні наукові терміни, перекладені із західноєвропейських мов.

Уперше термін *homosexualität* був використаний у 1869 році в анонімно опублікованому памфлеті, написаному австрійським публіцистом угорського походження Карлом-Марією Кертбені. У ньому він висловлював протест проти прусського закону, який забороняв «содомію» [13].

По тому у східнослов'янських мовах цей термін тривалий час перекладався як «гомосексуалізм» – на протигагу суміжним поняттям «гетеросексуальність», «бісексуальність», а також узагальноючому – «сексуальність». Так само для позначення осіб гомосексуальної орієнтації використовувався термін «гомосексуаліст».

Звідки взялася така розбіжність, важко встановити. Можна припустити, що різні терміни було перекладено поокремо, у різних працях або навіть з різних мов (наприклад, з англійської мови суфікс *-ity*, використаний у слові *homosexuality*, ніколи не перекладають як *-ізм*). Можна припустити, що німецький суфікс *-ität*, що утворює абстрактні імена, було перекладено як *-ізм*, як це було прийнято у польській мові, в якій раніше вживали терміни *homoseksualizm*, *heteroseksualizm* та *biseksualizm*. А цілком можливо, що у такому перекладі було закладено певний намір – ідеологічної оцінки.

І досі термін «гомосексуалізм» згадується в усіх українських словниках та енциклопедичних виданнях, але не згадується термін «гомосексуальність».

Слід наголосити, що науковий термін існує на сам по собі, він закладає певну категоріальну модель досліджуваного явища, від якої відштовхується логіка наукового дослідження, угрунтовує його дескрипцію та виражає його оцінку, а також зв'язок з суміжними та протилежними явищами. Важливість вживання адекватного терміну пов'язана із необхідністю точного вираження його дескриптивної специфіки, зокрема й у співвідношенні із суміжними поняттями, що мають єдиний, спеціально визначений зміст.

Тому і виникли суперечки навколо того, з яким закінченням «-ізм» або «-ість» вживати термін для одностатевих стосунків.

Власне, плутанину у ситуацію вносить мовна інерція, запозичена із радянських часів.

Термін «гомосексуальність» належить до групи термінів, що позначають психологічні та соціальні об'єкти і явища, що вимагає застосування адекватної словоформи. Така словоформа може виражати дескриптивний характер, себто іменувати соціальне явище і являти собою ґрунтовне поняття, що відповідає розглядуваному об'єкту. Або ж вона може мати

прескриптивний (нормативний) характер і виражати зумовленість волею людини та її свідомим вибором.

Як психосоціальний термін «гомосексуальність»:

– по-перше, виражає конструкт, створений для позначення одностатевих сексуальних відносин;

– по-друге, несе соціально-порівняльний зміст, оскільки функціонує у межах категорійної матриці, що позначає виміри людської сексуальності:

гетеросексуальність, бісексуальність, гомосексуальність, асексуальність.

Як власне науковий, цей термін має відповідати ряду критеріїв:

1. бути науково обґрунтованим;

2. відображати стан досліджуваного предмета та (оскільки несе суспільний контекст) враховувати самоназву соціальної групи, що його репрезентує.

Нарешті, термін має враховувати семантику української мови, зокрема, іншомовне походження слова, яке передбачає адекватний переклад термінів.

У сучасній науковій, навчальній та популярній літературі термін «гомосексуалізм» поступово витісняється терміном «гомосексуальність». Проте, і досі термін «гомосексуалізм» поширений не тільки в українській пресі, але й у підручниках та посібниках, а також у деяких монографіях. При перегляді посібників, популярних видань та монографій, що вийшли в Україні у 1999–2010 рр. вражає висока поширеність терміну «гомосексуалізм», хоча ще у 1998 р. вийшла досить відома в Україні книжка І. Кона «Лунный свет на заре. Лики и маски однополой любви» (М., 1998; правда, українське видання вийшло тільки 2012 р.), в якій науково обґрунтовано некоректність вживання термінів «гомосексуалізм» та «гомосексуаліст», та коректність термінів «гомосексуальність» та «гомосексуал». Після того про некоректність цього терміну писали й інші дослідники [3; 7]. Проте, серед 24 проаналізованих мною українських видань, в яких пишеться про гомосексуальність, виключно «гомосексуалізм» вживається – у п'яти посібниках, п'яти популярних виданнях та двох монографіях; вживаються обидва терміни (гомосексуалізм і гомосексуальність), які, очевидно, вважаються синонімами – у 6-ти посібниках, двох популярних виданнях та трьох монографіях, і лише в одній [14] – вживається суто термін гомосексуальність.

Моя спроба впровадити в українській Вікіпедії термін «гомосексуальність» нашоухнула на спротив її модераторів, які послалися на те, що термін «гомосексуалізм» є більш поширеним у повсякденній мові, що він зафіксований у словниках та посібниках. Проте, цей аргумент не може бути провідним для науковців, журналістів, викладачів чи енциклопедистів. Щодо терміну має бути врахована перш за все наукова та

політкоректна позиції. До того ж, словники слідує за станом мови, а наука випереджає його, впливає на еволюцію мови.

І дійсно, загалом українські науковці – сексологи, психологи, гендеристи та соціологи визнають пріоритетним саме термін «гомосексуальність». Його внесено у назву монографії [9]¹ та розділів монографій [4; 10]. При цьому взагалі монографій, присвячених гомосексуальності в Україні, на жаль, досі вийшло дуже мало. Лише небагато дослідників, як В. В. Беспалько, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді, А. М. Нагорна, займалися власне дослідженнями гомосексуалів.

У чому ж семантична та словотворча некоректність терміну «гомосексуалізм»?

По-перше, він некоректний з огляду на українське словотворення:

- в українській мові майже не вживаються слова «гетеросексуалізм», «гетеросексуаліст», «бісексуалізм» та «бісексуаліст», вживаються слова «гетеросексуальність», «гетеросексуал», «бісексуальність» та «бісексуал»;

- в українській мові вживається прикметник «гомосексуальний», а не «гомосексуалістичний»;

- в оригінальному німецькому терміні *homosexualität*, з якого було перекладено російський та український терміни, суфіксу *-ität* відповідає український *-ість*; так само в англійських термінах *homosexual* і *homosexuality* суфіксам *-al* та *-ity* відповідають українські *-ал* та *-ість*; термін «гомосексуалізм» в європейських мовах (крім польської) не використовується.

Таким чином, вже на рівні словотворення у термін закладається своєрідний семантичний контекст, призначений відділити «гомосексуалізм» від «гетеросексуальності», що порушує однорідність категоріальної матриці, котра описує людську сексуальність.

До цього слід додати, що в українській, російській та білоруській мовах суфікси *-ізм* та *-іст*:

- маркують ідеології, певні системи ідей, і, відповідно, їх прихильників, як, наприклад, марксизм і марксист, фашизм і фашист, фемінізм і фемініст;

- використовуються у термінах, що позначають хронологічно локалізовані мистецькі напрямки, течії суспільної думки та вузькі точки зору, а також їх прихильників, як, наприклад, романтизм та романтисти, об'єктивізм та об'єктивісти, історизм та істористи, утилітаризм та утилітаристи;

- використовуються у поняттях, котрі позначають окремі властивості мови – фразеологізм, неологізм.

Таким чином, суфікс *-ізм* використовується у прескриптивних поняттях, що відбивають свідомо

¹ Гомофобно налаштований сексолог Г. С. Кочарян все ж як провідний науковий термін принципово визнає «гомосексуальність».

обрані та суспільно вагомі нормативи, як то ідеологія, світоглядна позиція або правило мови. Тим самим при вживанні терміну «гомосексуалізм» покладається, що «гомосексуалізм» є свідомим і вольовим вибором індивідів.

Проте, науково доведено, що це не так. Доведено дві основні властивості гомосексуальності [6; 12]:

- її походження під впливом природних факторів (від генетичних і гормональних до психологічних, що закладаються у ранньому дитинстві або під час т. зв. вікових криз);

- переважно несвідомий вибір гомосексуальної орієнтації, в якому вольовий чинник не відіграє провідної ролі.

Тобто, гомосексуальність набувається або ще в утробі матері, або на ранніх стадіях психосексуального розвитку, а не є актом свідомого вибору. І тому семантична неадекватність поняття «гомосексуалізм» полягає у тому, що воно не відображає основні властивості гомосексуальної поведінки та не узгоджується із суміжними та дотичними поняттями.

Про негативну конотацію «гомосексуалізму» влучно писав І. Кон, який наголошував, що терміни «гомосексуалізм» і «гомосексуаліст» передбачають жорстку бінарну закріпленість властивості: «гомосексуалістом» людина нібито може бути або ні за бажанням, тоді як терміни «гомосексуальність», «гомосексуал» передбачають уявлення про природність походження, варіативність і пластичність явища, що насправді і має місце у природі та в людини [8]. Л. Клейн вважає, що термін «гомосексуаліст» є похідним від «гомосексуалізм», який увійшов у мову тоді, коли люди цього складу сприймалися як ідеологічні еретики, що зловмисно ухиляються від суспільних норм поведінки та поглядів. Тобто, така словоформа пов'язана з уявленням про гомосексуальність як довільно і свідомо обрану життєву позицію, а не вроджену або набуту іншим природним шляхом органічну складову особистості [7].

Таким чином, термін «гомосексуалізм» втрачає дескриптивність, «гомосексуаліст» стає носієм антисуспільного нормативу – аморальності, розбещеності, ідеології зла і т. ін.

У той же час суфікс –іст використовується у дескриптивних поняттях, що відображають узагальнену ознаку, невід'ємну характеристику особистості, або світовідчуття, які існують безвідносно до часу та простору, а також щодо поширених у різні часи явищ. Наприклад:

- активність як спосіб діяльності (а не активізм як погляд);

- романтичність як властивість мистецького твору або особистості (а не романтизм як суспільна течія);

- класичність як типовість, зразковість (а не класицизм як мистецька течія);

- об'єктивність як властивість (а не об'єктивізм як методологічний принцип);
- і т. ін.

Суфікс –ал відображає стійкі узагальнені ознаки особистості (ліберал, інтелектуал, провінціал) або неістоти (номінал, інтеграл), які походять від т. зв. мотивуючих іменників. Як мотивуючий іменник «гомосексуальність» виражає ознаку, безвідносну до сили волі та свідомо обраної позиції, а як «гомосексуалізм» – виглядає ідеологічним, свідомо обраним принципом. При цьому суфікс –іст відображає прихильника ідеології, певної концепції або світогляду, «гомосексуаліст» стає носієм ідеології чи свідомо обраного нормативу.

Згідно сучасних наукових уявлень гомосексуальність не є ідеологією або течією суспільної думки, вона є сутнісною ознакою деяких особистостей – об'єктивно біля 2% кожної спільноти, і у більшості випадків вона не піддається зміні, але залишається її стійкою характеристикою або однією з форм поведінки. Термін же «гомосексуалізм» передбачає нормативність, штучну обумовленість, довільність, свідомий вибір, що заперечують давно доведені наукові факти. Термін «гомосексуальність» є дескриптивним: він відображає сутнісний стан, властивість і репрезентує уявлення про природність походження, варіативність і пластичність явища, що насправді і має місце у природі та в людини. Так само термін «гомосексуал» позначає рису особистості та характеризує її почуття, а зовсім не нормативну орієнтацію, як «гомосексуаліст». Тому пари термінів «гомосексуалізм» і «гомосексуальність», з одного боку, та «гомосексуаліст» і «гомосексуал», з іншого, мають різні конотації і не є синонімічними.

Таким чином, у випадку одностатевих відносин ми бачимо, що науково коректний дескриптивний термін «гомосексуальність» суперечить його інерційній суспільній оцінці у формі прескрипції «гомосексуалізм». Прикметно, що у великій кількості публікацій вживання терміну «гомосексуалізм» відображає відношення авторів до цього явища як до неприродного, аморального, збоченого [15; 19], що не відповідає сучасним даним науки.

З іншого боку, у повсякденній свідомості слово «гомосексуаліст» і досі асоціюється із носієм медичного діагнозу. Терміни «гомосексуалізм» та «гомосексуаліст» найчастіше використовуються з метою дифамації, позначення збиткової якості, образи, лайки, а також за мовною інерцією [17]. Російський психолог Д. Воронцов показав, що термін «гомосексуаліст» має негативну оцінну конотацію, котра пов'язана із тим, що у радянські часи гомосексуалів переслідували й у цілому суспільна думка про них мала негативне забарвлення, натомість термін «гомосексуал» її не має [3].

Українські представники ЛГБТ-руху вважають

термін «гомосексуалізм» не політкоректним. ЛГБТ-активісти використовують терміни «гомосексуальність» та «гомосексуали», вони також використовуються у соціологічних дослідженнях та у правозахисних публікаціях [1; 5; 18]. А терміни «гомосексуалізм» і «гомосексуаліст» умисно використовують гомофобні організації та діячі, тому вони дедалі більше набувають зневажливого характеру [11; 16].

Як бачимо, і з точки зору політкоректності, і з точки зору науковості, і з точки зору семантики та словотворення є адекватним термін «гомосексуальність», а не «гомосексуалізм». Термін «гомосексуалізм»:

– не відповідає нормам словотворення української мови;

– не є семантично нейтральним (має прескриптивну конотацію), і тому не є синонімом терміну «гомосексуальність» (котрий має дескриптивну конотацію);

– не є науково обґрунтованим, неточно й упереджено виражає властивості явища, оскільки його вживання зміщує акцент із сутнісних ознак гомосексуальності на її нібито ідеологічно-світоглядну обумовленість, що не відповідає науково доведеним фактам;

– не вважається політкоректним і не використовується в якості самоназви представниками ЛГБТ-руху;

– його вживання порушує однорідність категоріальної матриці, котра описує людську сексуальність.

Натомість цих недоліків позбавлений термін «гомосексуальність».

Тому термін «гомосексуалізм» не слід вживати ні у наукових, ні у навчальних, ні, тим більше у популярних публікаціях, у пресі чи у повсякденній мові.

1. Блакитна книга. Стан геїв та лесбійок у сучасній Україні (Звіт). – Центр «Наш Світ». – К.: Нора-принт, 2000; 2. *Вербенко В. А., Ганзин І. В., Коробов А. А.* і др. Краткий курс психіатрії: Міжнародна класифікація болізниці (10-й перегляд) / В. А. Вербенко [і др.] ; ред. В. П. Самохвалов. – Симферополь: Сонат, 2000; 3. *Воронцов Д.* «Семейная жизнь – это не для нас»: мифы и ценности мужских гомосексуальных пар / Д. Воронцов // Семейные узы: Модели для сборки. Книга 1. – М., 2004. – С. 576–607; 4. *Говорун Т. В.* Соціалізація статі та сексуальності / Т. В. Говорун. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2001;

5. Дискримінація за ознакою кохання: Звіт / Центр «Наш світ». – За ред. А. Грибанова. – К.: Нора-Принт, 2005; 6. *Келли Г. Ф.* Основы современной сексологии / Гэри Ф. Келли. – СПб: Питер, 2003; 7. *Клейн Л. С.* Другая любовь: природа человека и гомосексуальность / Л. С. Клейн. – СПб., 2000; 8. *Кон І. С.* Світтанкове місячне сяйво: лики та маски одностатевого кохання / Ігор Кон; [пер. Ю. Рибачук]. – Львів: Українські технології, 2011; 9. *Кочарян Г. С.* Гомосексуальность и современное общество / Г. С. Кочарян. – Харьков: ЭДЭНА, 2008; 10. *Кочарян Г. С.* Современная сексология / Г. С. Кочарян. – Киев: Ника-Центр, 2007; 11. *Любовь Против Гомосексуализма* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://love-contr.org/>; 12. *Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р.* Основы сексологии / У. Мастерс, В. Джонсон, Р. Колодни. – М., 1998; 13. *Мондмор Ф. М.* Гомосексуальность: Естественная история / Френсис Мондмор; пер. с англ. – Екатеринбург, 2002; 14. *Нагорна А. М., Беспалько В. В.* Репродуктивне здоров'я та статеве виховання молоді / А. М. Нагорна, В. В. Беспалько. – Київ: Видавництво Європейського університету, 2004; 15. *Плахтій П. Д., Коциба В. М., Ішук Д. Ф.* Статеве здоров'я юнаків та чоловіків / П. Д. Плахтій, В. М. Коциба, Д. Ф. Ішук; заг. ред. П. Д. Плахтій. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2002; 16. «Рух чистих сердець» провів акцію проти гомосексуалізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proskurov.info/news/society/7665-q>; 17. *Стулова Г. В., Касянчук М. Г., Лециньський Є. Б.* Феномен гомосексуальності на сторінках української преси: звіт із результатів контент-аналітичного дослідження / Г. В. Стулова, М. Г. Касянчук, Є. Б. Лециньський; «Донбас-СоцПроект». – Донецьк: Цифрова типографія, 2010; 18. Українські гомосексуали і суспільство: взаємне проникнення: Огляд ситуації: суспільство, держава і політики, ЗМІ, правове становище, гей-спільнота / Центр «Наш світ». – Київ: Атопол, 2007; 19. *Шеремет А. П.* Злочини проти статевої свободи: монографія / А. П. Шеремет; Закарпатський держ. ун-т. – Чернівці: Наші книги, 2008; 20. Homosexual Offences and Prostitution (Report) (Hansard, 26 November 1958) // Hansard. – Vol. 596. – P. 365–508; 21. *Karl T. L., Schmitter Ph. C.* Democratization around the Globe: Opportunities and Risks / T. L. Karl, Ph. C. Schmitter // World Security. Challenges For a New Century. Ed. by M. T. Klare, D.C. Thomas. – N. Y., 1994; 22. Statement from the Royal College of Psychiatrists' Gay and Lesbian Mental Health Special Interest Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rcpsych.ac.uk/press/pressreleasesearchives/2009/statement.aspx>; 23. Statement of the American Psychological Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/policy/ex-gay.pdf>.

Олена Павлова

Комунікативні стратегії формування толерантності в українському освітньому просторі

Стаття присвячено дослідженню комунікативних стратегій формування толерантності в українській освіті. Доводиться, що формування принципу толерантності є способом рівноваження комунікативної нерівності у освітньому просторі.

The article investigates the communicative strategies of tolerance formation in Ukrainian education. It is shown that the formation of the principle of tolerance is a way of balancing communicative inequality in the